

JERZY WALACHOWICZ
(23 VIII 1932–11 III 2014)

W dniu 11 marca 2014 r. zmarł Jerzy Walachowicz — jeden z nestorów w środowisku historyków prawa w Polsce, profesor zwyczajny nauk prawnych, wieloletni kierownik Katedry Historii Ustroju Państwa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, badacz ustroju późnego średniowiecza, zasłużony nauczyciel akademicki i wychowawca naukowej młodzieży, oddany działacz społeczny. Odszedł w trakcie realizowania rozległych i ambitnych planów życiowych, z dała od zgiełku uczelnianej codzienności, niespodziewanie. Wiedzieliśmy co prawda, że stan Jego zdrowia systematycznie się pogarszał, ale Jego śmierć jest dla nas wielką stratą i budzi głęboki smutek. Zostawił żonę Marię oraz córki Annę i Barbarę.

Jerzy Walachowicz przez całe życie czuł się związany z Poznaniem, gdzie się urodził w 1932 r., tu przemierzał kolejne szlaki swej naukowej drogi, tu pracował po osiągnięciu wieku emerytalnego; tylko w ostatnich latach dojeżdżał do Szczecina, by na tamtejszym Uniwersytecie wykładać powszechną historię państwa i prawa. Nie krył dumy ze swych robotniczych korzeni; dojrzał w klimacie patriotyzmu i tradycji katolickich. Jego ojciec był żołnierzem kampanii wrześniowej i zginął w ostatnich tygodniach wojny w czasie wyzwania Poznania. Dla matki Marii (z d. Grzelak) i młodszego brata Tadeusza, późniejszego księdza i profesora prawa kanonicznego i historii ustroju, Jerzy długo był najpewniejszym oparciem.

W roku 1951 Jerzy Walachowicz podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Poznańskim. Miał szczęście, bo na wzorowego studenta rychło zwrócił uwagę profesor Michał Sczaniecki, wielki uczony i wspaniały człowiek. Jerzy Walachowicz stał się pierwszą postacią seminarium prowadzonego przez mistrza, przewodniczył kołu naukowemu przy Zespole Katedr Historyczno-Prawnych, stawał się badaczem. Po zakończeniu studiów — w 1955 r. — został zatrudniony jako asystent w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa. W 1961 r. doktoryzował się na podstawie rozprawy *Monopole książęce w skarbowości wczesnofeudalnej*

Pomorza Zachodniego, która została opublikowana dwa lata później w serii *Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*. W roku 1970 habilitował się. Podstawą przewodu była rozprawa *Landwójtostwo na Pomorzu Zachodnim. Kształtowanie się zarządu terytorialnego w dobie pokaształańskiej*, wydana przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w 1969 r. Po opublikowaniu w 1980 r. książki *Geneza i ustrój polityczny Nowej Marchii do początków XIV wieku* (ogłoszonej w serii Komisji Historycznej PTPN), ale i po przedłożeniu długiej listy drobniejszych, choć zawsze ważnych poznawczo tekstów, Jerzy Walachowicz został profesorem, wpieryw nadzwyczajnym (1984), potem zwyczajnym (1993).

Profesor Jerzy Walachowicz należał do osobowości bogato wyposażonych w różne przymioty; to one skierowały na Niego przyjazną uwagę i sympatię środowiska. Był człowiekiem prawym, łagodnym, cichym i skromnym, wręcz nieśmiałym. Oszczędnie oceniał swe osiągnięcia i zawsze z pewnym ociąganiem się wręczał kolegom nadbitki świeżo publikowanych prac. Był życzliwy ludziom, niezmiennie gotowy im pomagać, a jednocześnie wymagający wobec siebie i innych. Szanował studentów i starannie przygotowywał się do każdego wykładu. Kierował katedrą metodami perswazyjnymi, nigdy w sposób władczy. Bronił wartości zastanych: rodziny, religii i Kościoła, uczciwości w polityce i czynił to spokojnie, bez zaciętrzewiania się. Cenił hierarchię wiedzy: dowody lojalności i więzi łączące Go ze środowiskiem przekazał m.in. w biografii M. Szczanieckiego (w serii *Magistri nostri*) oraz we wspomnieniach o późniejszych współpracownikach w Zespole Katedr: Witoldzie Maislu i Bogdanie Lesińskim. Ujmował otoczenie nieco staromodnym stylem bycia: niechętnie prowadził samochód, rzadko posługiwał się techniką elektroniczną, unikał przesady w korzystaniu z uroków życia towarzyskiego. Za to poczucie służby nie pozwalało Mu uchylać się od działalności organizacyjnej i społecznej. Bywał opiekunem grup studenckich, uczestniczył w egzaminach wstępnych na studia, działał w radach pedagogicznych, pełnił funkcję prodziekana, był aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego, angażował się w działalność Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Przez lata całe służył mieszkańcom swojej dzielnicy, podmiejskich Smochowic, pełniąc społecznie funkcję przewodniczącego lokalnego samorządu. Był inicjatorem i organizatorem ogólnopolskiego zjazdu historyków prawa, jaki w 2004 r. odbył się w Szczecinie i obejmował problematykę podstaw materialnych państwa. Było czymś znamiennym, że nie wyraził zgody na to, by na okładce opasłego tomu z materiałami zjazdu figurowało Jego nazwisko. Wychodził z założenia, że Jego osobisty wkład w redagowanie książki był zbyt nikły; tę satysfakcję zostawiał uczniom, którzy Mu pomagali. Pamiętam natomiast dobrze, jak z zażenowaniem i wzruszeniem odbierał w 2002 r. dedykowany Mu przez środowisko historyków prawa z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin i czterdziestopięciolecia pracy naukowej tom *Studia z historii ustroju i prawa*.

Najwięcej pozostawił Jerzy Walachowicz po sobie jako badacz. Badanie było Jego pasją. Pisał i publikował nie dla stopni i tytułów; tworzył, bo był ciekaw odpowiedzi na stawiane pytania badawcze, dociekał prawdy. W procesie tworzenia najwyraźniej ujawniała się rzetelność Jego warsztatu, świeżość me-

todologiczna, perfekcyjna znajomość źródeł i poczucie odpowiedzialności za słowo. Autor lokował swe teksty w periodykach renomowanych; pisał dla „Słownika Starożytności Słowiańskich”, „Studiów Źródłoznawczych”, „Studiów i Materiałów do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”, „Przeglądu Zachodniopomorskiego”, najczęściej do „Czasopisma Prawno-Historycznego”, z którym czuł się najbliżej i najtrwalej związany. W Jego bibliografii sąsiadują z sobą prawie wszystkie gatunki naukowej twórczości: monografie łączące dociekanie analityczne z ujęciem syntetyzującym, wydawnictwa źródeł, studia i rozprawy, ulokowane w czasopismach i pracach zbiorowych, teksty krytyczne, materiały obrazujące ruch naukowy, podręczniki akademickie i skrypty, pisane — w różnej wersji — we współpracy z koleżankami i kolegami z Zespołu Katedr: Ewą Borkowską-Bagieńską, Krystyną Sikorską-Dzięgielewską, B. Lesińskim i Krzysztofem Krasowskim. Szereg artykułów ogłosił w księgach pamiątkowych dedykowanych mistrzom, kolegom, przyjaciółom.

Budzi uznanie tematyka Jego twórczości. Jerzy Walachowicz był przede wszystkim badaczem dziejów Pomorza Zachodniego, Ziemi Lubuskiej, Nowej Marchii w wiekach średnich. Ten wątek przewija się konsekwentnie przez bibliografię Jego tekstów. Był kontynuatorem badań swych poprzedników, reprezentantów poznańskiej szkoły historii prawa — Zygmunta Wojciechowskiego, który kładł podwaliny pod koncepcję ziem macierzystych Polski nad Odrą i Bałtykiem, Józefa Matuszewskiego, Zdzisława Kaczmarczyka, badaczy średniowiecznego Śląska i ziem Słowian zachodnich, wreszcie M. Sczanieckiego, który jako pierwszy włączył do nauki polskiej średniowieczne dzieje Pomorza Zachodniego i Ziemi Lubuskiej.

Jerzy Walachowicz debiutował obszerną rozprawą o rozwoju immunitetu sądowego na Pomorzu Zachodnim w XII i XIII w., po czym zajął się monopolami książęcymi w skarbowości tego regionu i kształtowaniem się zarządu terytorialnego w dobie pokaształańskiej, potem wpływem Brandenburgii na ustrój Pomorza Zachodniego i ustrojem Nowej Marchii. Podjął sporne zagadnienie przywilejów grodowych na ziemiach zaodrzańskich do XIV w. i badał podziały dynastyczne na Pomorzu Zachodnim w czasach Askańczyków i Wittelsbachów. Poddawał wnikliwej analizie organizację i polityczne znaczenie biskupstwa zachodniopomorskiego i charakteryzował Żywoty św. Ottona jako ważne źródło do dziejów społeczeństwa i państwa Polski północno-zachodniej w średniowieczu. Uważnie śledził relacje między księciem a stanami w okresie Gryfitów oraz lokacje miast w dobie askańskiej. Wciąż wracał do przywilejów, jakie uzyskiwało społeczeństwo zachodniopomorskie, i do danin, jakie musiało płacić; pisał o salinach i solarzach, o młynnem i biskupiej dziesięcinie. Dawał rozbiór instytucji sołectwa i starostwa, wnikał w pracę mennicy, w funkcjonowanie urzędu margrabięgo i w organizację zwierzchnictwa terytorialnego biskupów w Kamieniu Pomorskim. Żaden badacz nie będzie mógł w przyszłości przejść obojętnie obok ustaleń, jakie poczynił Jerzy Walachowicz, mimo że Jego pionierskie studia nad ważnymi dziejami ustroju społecznego i politycznego średniowiecznego Pomorza nie zostały niestety zamknięte w książkowej syntezie. Posiadają

one wartość trwałą, podobnie jak posiadają ją liczne wnikliwe recenzje, które pisał On na marginesie prac polskich i niemieckich autorów, traktujące o ustroju Pomorza Zachodniego, Ziemi Lubuskiej i Brandenburgii.

Bibliografię prac naukowych Profesora Jerzego Wałachowicza z lat 1957–2002 zawiera: *Studia z historii ustroju i prawa. Księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Wałachowiczowi*, red. H. Olszewski, Poznań 2002, Prace Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, t. 7, s. 5–12.

Henryk Olszewski
(Poznań)